

УДК 373.24

DOI 10.31652/2415-7872-2020-63-51-58

ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Т. О. Плекан, orcid.org/0000-0002-5280-2094

У статті висвітлено аналіз теоретичних та емпіричних підходів до трактування суті процесу виховання самостійності у працях педагогів-класиків; доведено актуальність виховання самостійності дітей дошкільного віку в ХХІ ст.; проаналізовано методи, форми та засоби виховання самостійності у працях педагогів-класиків; охарактеризовано психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку в аспекті формування в них самостійності; охарактеризовано умови інтеграції видів дитячої діяльності у закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільник, самостійність, функції самостійності, зміст методи і форми виховання самостійності, види діяльності, види інтеграції дитячої діяльності.

DEVELOPING OF INDEPENDENCE OF ELDER PRESCHOOL CHILDREN AS PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

T. Plekan

This article deals with the analysis of theoretical and empirical approaches to the interpretation of the essence of the process of learning of independence in the works of classic scientists. The absence of general approach to the interpretation of the essence of the process of learning of independence in the works of classic and modern scientists have been ascertain. The topicality of learning of independence of preschool children in the XXI century have been proved. The effective methods and forms, instrumentalities of learning of independents in the works of classic and modern scientists have been analyzed. The psychological and pedagogical peculiarities of preschool children in the aspect of independence formation in them have been characterized. The influence of learning of independence to development of preschool children. The content of process of learning of independence of preschool children has been defined. The aim of learning of independence of preschool children has been formed. The effective methods and forms of learning of independence in the scientific researches of modern teachers and of those who worked in past years have been identified. The basic functions of independence (educational, developmental, rearing, corrective, socializing, self-controlling, self-esteeming, self-organizational) have been defined. Factors of which influence to process of learning of independence have been reviled. Types of integration children's activity have been characterized. The conditions of integration of children's activities in the preschool education institutions have been characterizes. The author states that the integration of different kinds of children's activities is the effective precondition for developing the independence of preschool children.

Keywords: preschool child, independence, the content of process of learning of independence, function of independence, methods and forms of developing the independence, integration, types of integration of children's activities.

У ХХІ столітті розпочався інтенсивний розвиток української дошкільної освіти в таких напрямках, як: особистість дитини – центр освітнього процесу, її унікальність та розвиток життєво необхідних умінь і навичок; якісно нові вимоги до організації навчально-виховного процесу в закладах дошкільної освіти.

Однією з важливих особистих якостей дошкільника є самостійність. Саме виховання цієї якості підвищує рівень вихованості та розвитку дитини в цілому.

Саме дошкільний вік, за дослідженнями науковців (Л. Божович, А. Дістервег, Я. А. Коменський, Д. Локк, С. Рубінштейн, Ж.-Ж. Руссо, М. Монтессорі т.і.), є сензитивним періодом розвитку самостійності, адже в 3 роки дитина переживає кризу, під час якої виникає бажання та початкові навички до реалізації власних бажань без допомоги дорослого. Бажання бути самостійним виникає не лише на діяльнісному рівні, а й на емоційному, адже дошкільник хоче вчинити саме так, а не інакше. У дитини в цей момент зароджується сила волі, яка дає змогу відчувати впевненість у своїх діях. Проте, багато дорослих саме в сензитивний період розвитку дитини пригнічують її бажання до самостійності, що призводить до негативних наслідків у подальшому (відсутність мотивації, страх прийняття самостійних рішень, замкнутість, нерозвинені вміння самоконтролю).

Психофізіологічні особливості дитини 5-6 років дають змогу активно долучати її до різноманітних видів трудової діяльності в сім'ї та дошкільному закладі. У дитини цього віку зростає рівень мимовільних психологічних процесів: мислення, увага, пам'ять, уява, які є одними з фундаментальних для розвитку самостійності. Однак, у віці 5-6 років дитина ще досить легко піддається впливові дорослого, оскільки їх нервова система, організм знаходяться на стадії становлення. Це дає змогу вирішувати такі складні виховні завдання, як: розвивати здатність долати труднощі і доводити розпочату справу до кінця, самостійно і сумлінно виконувати обов'язки, виявляти ініціативність у самостійному вирішенні завдань, розвиток початкових умінь самоконтролю та самоаналізу.

Розвинута самостійність є фундаментальним новоутворенням для формування таких умінь особистості як: планування, творчі вміння, самоконтрольні вміння, навички складати алгоритми дій, зосередженість, орієнтування в різних ситуаціях. А також самостійність розвиває дошкільника як особистість і виховує такі її якості як: сила волі, сміливість, наполегливість, організованість, креативність, терпеливість, посидючість, відсутність імпульсивності.

Проблема виховання самостійності висвітлюється у працях таких педагогів: Б. Алібутаєва, Е. Акулова, Л. Барсукова, Г. Беленька Д. Ведмеденок, Н. Воробйова, Ю. Демидова, А. Дістервег, Д. Дьюї, Е. Еріксон, Є. Ільїн, Я. Коменський, О. Кононко, К. Крутій, Д. Локк, П. Магомедова, С. Матвієнко, М. Монтессорі, В. Маршицька, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, С. Русова, М. Савченко, К. Ушинський, С. Чебровська та ін.

Однак, незважаючи на численні дослідження, залишається низка нерозв'язаних питань, які загострюють суперечності, що актуалізують проблему виховання самостійності дошкільника між необхідністю виховання самостійності у дітей дошкільного віку та домінуванням колективних форм виховання, що спрямовані насамперед на розвиток «колективістських» рис характеру.

Мета статті – на основі аналізу теоретичних підходів щодо трактування суті процесу виховання самостійності у дошкільному віці та емпіричних досліджень визначити його ефективні методи та форми, структуру та функції.

Питання виховання самостійності у дошкільнят набуває нового значення для сучасної дошкільної педагогіки. На розуміння природи феномена «самостійність» і підходи до його подальшого вивчення безпосередньо впливають модернізація системи дошкільної освіти, нові дані про потенційні можливості розвитку дитини в дошкільні роки, поглиблення розуміння самоцінності дошкільного дитинства і його значущості для всього подальшого розвитку особистості.

Під час аналізу наукової літератури було виявлено відсутність єдиного підходу до трактування поняття «самостійність». Так, у процесі аналізу наукових джерел [5; 8; 11; 12; 13; 14] виділено більше двадцяти дефініцій поняття «самостійність». Кожен з науковців досліджував феномен «самостійність» та шляхи її виховання у дітей дошкільного віку по-різному. Тому для обґрунтування сутності поняття «самостійність» розглянемо основні підходи до його тлумачення насамперед у працях педагогів-класиків.

Так, Я. А. Коменський вважав, що самостійність – це вміння особистості, яке формується в процесі взаємодії з природою і дорослим; основним завданням виховання є цілісне усвідомлення навколишньої дійсності. Виховання цього вміння, на думку науковця, є базовою потребою: «підготовка людини до вічного життя» [14]. Дитина сама повинна прийти до бажання самостійності без нав'язування дорослого. Вчений виділяє такі функції виховання самостійності: освітня; розвивальна; самоконтрольна.

Педагог пропонує розпочинати виховання цього вміння із самостійного спостереження, аналізу дій дорослого і лише тоді реалізації діяльності дитиною. Важливо розпочинати із легких завдань з поступовим ускладненням. Важливо, щоб приклад дорослого був чіткий та зрозумілий. Варто заохочувати дошкільника до самостійних спостережень.

Між тим, Д. Локк вважав, що самостійність – це якість особистості, яка базується на інтересі дитини до пізнання та дослідження нових явищ. Під час виховання цієї якості науковець стверджував, що потрібно враховувати індивідуальні дитини, опиратись на характерний їм інтерес до всього нового. Самостійність, на думку вченого, повинна базуватись на звичках, які формуються поступово, на основі прикладу дорослого і лише за наявності бажання у дитини. Серед функцій виховання самостійності вчений виокремлює освітню; розвивальну; самоконтрольну.

Під час виховання самостійності Д. Локк наголошував на поступовості та систематичності формування вмінь. Головну роль у цьому процесі педагог відводив прикладу дорослого. При цьому, потрібно враховувати індивідуальні особливості дитини. Так, наприклад, під час виховання самостійності дітей дошкільного віку, педагог рекомендує надавати перевагу іграм на природі та спілкуванні з однолітками.

У своїй праці «Думки про виховання» педагог наголосив на тому, що в процесі виховання самостійності необхідно уникати покарань і похвали [12]. Основними засобами є честь і ганьба «ті могутні стимули душі, на які слід спиратися в процесі виховання.» [14].

Ж.-Ж. Руссо стверджує, що самостійність – це вміння особистості, яке формується без допомоги дорослого, через помилки і спроби. Педагог наголошує, що до процесу виховання самостійності дорослим не потрібно безпосередньо долучатись до цього процесу. Специфіка цього процесу, на думку педагога, і полягає в тому, що дитина сама всього вчиться через помилки і спроби та негативні емоції.

Дитина повинна виявляти зацікавленість до самостійних дій і пізнання навколишнього світу. Метою виховання самостійності є «навчити дитину жити» [8]. Особливо важливо в дитини сформувати уявлення про те, що бути вільним – означає поступатися необхідності [8]. Педагог виділяє такі функції виховання самостійності як виховна, коригувальна, самоконтрольна.

У процесі виховання Ж.- Ж. Руссо наголошував на ролі дорослого, який повинен бути хорошим другом, наставником і вчителем. Діяти дорослому потрібно відповідно до індивідуальних особливостей дитини. Вихователів потрібно діяти так, щоб дітей переконувала сила необхідності, логіка природного ходу речей, тобто потрібно широко застосовувати метод «природних наслідків», суть якого полягає в тому, що дитина сама повинна відчувати результат своїх неправильних дій, який обов'язково виникає після цього і має неприємні для неї наслідки [11, с. 51].

Аналізуючи період XVIII-XIX ст., ми дійшли висновку, що лише шляхом самостійної діяльності та осмислення дитина може досягти кращих результатів розвитку. Так, Й. Песталоцці стверджував, що самостійність – це вміння особистості, яке формується на основі розвитку мислення, уваги, фізичної сили та витривалості, прийняття самостійних рішень і всестороннього розвитку особистості. Базою для виховання самостійності, на думку вченого, є: інтелектуальний, фізичний та моральний розвиток [12].

Вагому роль у вихованні дошкільника Й. Песталоцці відводить матері. На думку педагога, кожна дитина народжується вже з певними природними задатками, які потрібно розвивати. Мати – перша особа, яка повинна розпочати цей процес.

Педагог вважає, що виховання самостійності реалізує такі функції як освітня, розвивальна, самоорганізаційна, самоконтрольна.

Важливу роль у розвитку здібностей педагог надавав вправам. Кожна зі здібностей має спонтанну тенденцію до саморозвитку, а кожен завдаток треба тренувати [11, с. 54].

Думку Й. Песталоцці про вплив виховання самостійності на інтелектуальний розвиток підтримав А. Дістервег. Так, вчений наголошував на тому, що розвиток дитини неможливий без її самостійних зусиль, адже самостійність – це основна рушійна сила розвитку пам'яті, мислення і особистих якостей особистості. А основним показником професійних вмінь педагога є не вміння подати істину, а вміння навчити дитину її шукати [11]. Самостійність, на думку вченого, є фундаментом для інтелектуального розвитку дитини. Він виділяє такі функції виховання самостійності як розвивальна; освітня; самоконтрольна.

Серед методів педагог надавав перевагу розвивальному («елементарному») методу, який дає змогу «шукати, порівнювати, міркувати і, нарешті, знаходити» [7].

У XIX-XX ст. педагогом, яка наголошувала на необхідності виховання самостійності ще з дошкільного віку, була М. Монтессорі. На її думку, дошкільники мають унікальну здатність до саморозвитку: «Діти – це істоти, які творять із себе людей» [12, с. 152]. Педагог стверджувала, що самостійність – це біологічна якість особистості, яка є основою для подальшого розвитку особистості. Зародження самостійності відбувається в той час, коли у дітей з'являється вправність в русі, вміння перевертатися, сидіти, повзати, ходити.

Провідна ідея методики педагога є у створенні предметно-просторового середовища, де дитина може як найкраще проявити себе. Педагог виступає помічником, який надає засоби розкриття особистості дитини. Такими засобами є автодидактичні (самонавчальні) «Монтессорі-матеріали».

Важливу роль у вихованні самостійності, педагог надавала методу спроб і помилок: дитина самостійно вирішує проблему, не зважаючи на труднощі йде до реалізації мети.

Серед функцій виховання самостійності педагог виділяє такі: освітня; формувально-розвивальна; виховна; самоконтрольна.

У своїх працях К. Ушинський наголошував на вихованні самостійності дітей. Науковець стверджував, що самостійність – це вміння особистості, яке трактується як самостійність мислення, яке формується в процесі самостійної діяльності [13]. Важливо під час формування самостійності сформувати не лише знання про способи діяльності, а й розвинути бажання пізнати нове, спираючись на реалізацію принципу свідомості та активності. Серед функцій педагог називає освітню; розвивальну; виховну.

Вагоме значення у вихованні самостійності педагог надавав іграм та вивів нову назву цього методу: «гра-робота». Важливо, щоб ця гра базувалась на діяльності. «Дитина, як працює з такою насолодою, що не відрізняє гри від роботи і терпляче долає негаразди, а іноді навіть і значні страждання заради своєї гри-роботи, показує нам ясно, що основний закон людської природи є вільна праця» [13, с. 135].

Аналіз наукових джерел [5;8;11;12;13; 14], свідчить, що немає єдиного підходу до тлумачення поняття «самостійність», але найчастіше його зміст наповнений такими особистими характеристиками як:

виконання дій без допомоги дорослого або під опосередкованим керівництвом, мисленнєвий та фізичний розвиток; якості особистості: ініціативність, наполегливість, терплячість, організованість; уміння особистості, які формуються в процесі пізнавальної діяльності.

Варто зауважити, що самостійність у зарубіжній психології та педагогіці в більшості випадків ідентифікується з нонконформізмом і протиставляється конформізму, тобто навмисному або мимовільному прагненню прийняти думку і погляди групи, щоб уникнути конфлікту з нею [6].

У сер. ХХ-поч. ХХІ ст. проблема виховання самостійності стала предметом дослідження багатьох сучасних педагогів та психологів. З сучасних педагогічних позицій виявлення самостійності пов'язано з діяльністю чи готовністю до її виконання, тобто самостійність – це спосіб організації людиною власної дії чи діяльності. Це зумовлює підготовку дітей до самостійного життя в умовах сучасного суспільства та вміння знайти нові, творчі шляхи до вирішення завдань. Розглянемо підходи до трактування поняття самостійності у працях сучасних педагогів та психологів [1; 2; 3; 4; 5; 7; 8; 14; 15].

Так, Е. Акулова вважає, що самостійність – це соціально необхідна якість особистості, яка полягає у вмінні знаходити власне дитяче вирішення певної проблеми під опосередкованим керівництвом дорослого [1, с.39]. В процесі виховання самостійності важливо активізувати дитячу самодіяльність шляхом стимулювання індивідуальних можливостей дошкільника; використання варіативності рухливих ігор, створення предметно-розвивального середовища, яке буде стимулювати позитивні емоції. Важливим засобом виховання є обговорення з дорослим наслідків вирішення завдання, що дає змогу виховати соціально необхідну якість – відповідальність [1, с.41].

Педагог називає такі функції виховання самостійності: розвивальна; самоконтрольна; самоорганізаційна.

Між тим, Б. Алібутаєва стверджує, що самостійність – це діяльність, яка виникає на основі індивідуальних інтересів дитини, реалізується за їх самостійним задумом, в ній відображається наявні враження дитини та її ставлення до процесу діяльності. Формування самостійності пов'язане зі створенням педагогом умов, які сприятимуть формуванню у дитини цілеспрямованості [4, с.34]. Педагог виділяє такі функції: самоконтрольна; корекційна; самооцінна; соціалізаційна.

Б. Алібутаєва пропонує реалізовувати технологію колективного взаємонавчання з метою виховання самостійності. Її суть полягає у проектуванні навчально-виховного процесу зі залученням усіх суб'єктів навчально-виховної діяльності. Технологія передбачає використання таких методів: робота в парах, бесіда, проблемна дискусія, обговорення художньої літератури.

Педагог Г. Беленька зазначає, що самостійність – це інтегрована якість особистості, яка тісно пов'язана з розвитком дитини в цілому. Дослідниця наголошує, що виховання самостійності необхідно розпочинати із перших днів перебування у закладі дошкільної освіти. Основний засіб є трудова діяльність дітей. Адже, на думку вченої, саме ручна праця сприяє розвитку вміння дітей ставити мету, знаходити шляхи реалізації, переносити набуті знання в повсякденне життя. Науковець у своїх наукових працях з даної проблеми звертає увагу на те, що доцільно застосовувати технологію поступової зміни тактики педагогічного впливу на організацію трудової діяльності дітей: від зацікавлення ідеєю, ситуацією, атрибутами чи матеріалами праці до формування внутрішніх особистісних і соціальних мотивів праці та забезпечення умов для прояву ініціативності й самостійності виконання [2, с. 4]. Педагог називає такі функції виховання самостійності: стимулююча; самоконтрольна; розвивальна; соціалізаційна.

У своїх працях Ю. Демидова стверджує, що самостійність – це якість особистості, що формується в процесі відповідної діяльності, характеризується здатністю дитини застосовувати набуті знання на практиці [3, с. 30]. На думку педагога, структура самостійності складається з:

- емоційного компонента (створення позитивного настрою задля пізнання);
- змістового компонента (набуття знань, умінь та навичок);
- волевого компонента (розвиток тих якостей особистості, що безпосередньо пов'язані з проявом самостійності: цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність тощо [3, с. 32].

Кожен із структурних елементів реалізує такі функції: освітня; розвивальна; виховна; самоконтрольна; самооцінна.

Згідно досліджень О. Кононко, самостійність – це свідомо, довільна активність, яка відповідним чином позначається на характері поведінки й діяльності дошкільника [6, с. 13].

У генезі самостійності науковець чітко виділяє дві структурні лінії, які пов'язані між собою:

- зміна дози й форми керування дорослими спільною з дитиною діяльністю;
- зростання власної ініціативи й незалежності зростаючою особистістю [6, с.13].

У вихованні самостійності педагог рекомендує надавати перевагу груповим методами, рухливим іграм, та читанні художньої літератури. Педагог наголошує, що при реалізації цих методів потрібно встановити зв'язок між виявом позитивних емоцій у дитини та реалізацією діяльності самостійно. Завдання, яке запропонував їй дорослий, повинне бути зрозумілим для неї та значущим.

У своїх працях М. Савченко трактує самостійність, як базову морально-вольова якість особистості, що характеризується свідомим і відповідальним ставленням до діяльності, виявляється в наполегливості, ініціативності та критичності під час розв'язання нового завдання, прагненні діяти без сторонньої допомоги, зверненні за допомогою дорослого лише в разі потреби [10, с. 27].

Серед змістових складових морально-ціннісного компонента самостійності виокремлюються: почуття обов'язку та відповідальності за власні дії; критичність суджень та свідоме ставлення до діяльності; здатність діяти згідно правил моралі з власної ініціативи; уміння самостійно приймати рішення, спираючись на засвоєні знання та вміння щодо правил і норм поведінки [9, с. 201].

На думку науковця, виховання самостійності реалізуються такі функції: освітня; розвивальна; комунікативна; самоконтрольна; соціалізаційна.

Вагомий вплив на виховання самостійності має ігрова діяльність. Адже, саме у грі створюються умови для самостійної діяльності дітей, вияву ними цілеспрямованості, ініціативності, незалежності, творчості, пізнавального інтересу та інших критеріїв самостійності. Порівняно з працею і навчанням, вона більше відповідає фізичним і психічним можливостям дошкільника, є для нього більш доступною [9, с. 46-47].

С. Чебровська вважає, що самостійність – це інтегрована якість особистості, яка бере свій початок в активності, в процесі освоєння різноманітних видів діяльності. В результаті індивідуального розвитку самостійність наповнюється суб'єктивним досвідом, який обумовлює можливість різноманітних її рівнів, до, яких належать такі: інтуїтивно-епізодичний рівень, репродуктивний рівень, евристичний рівень і креативний рівень, які відрізняються між собою характером активності [14, с. 57]. Основними умовами розвитку самостійності є створення можливостей вільного вибору дитиною, усвідомлення мети діяльності та вміння брати відповідальність за результат. Так, виховання самостійності реалізовує такі функції: освітня; виховна; коригувальна; розвивальна.

З метою створення можливостей до вільного вияву своїх бажань та вибору реалізації діяльності самостійно, науковець рекомендує надавати перевагу творчим завданням у вихованні самостійності.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14; 15], можна дійти висновку, що допоки немає єдиного розуміння поняття «самостійність», не розроблені критерії, за якими можна визначати рівень самостійності дітей, не сформульовані умови, що сприяють вихованню самостійності дошкільників.

Досліджуючи дефініцію «самостійність» з позиції наукових підходів у галузі педагогіки та психології, можна вказати на деякі спільні риси представлених тверджень: самостійність є нероздільною з мотиваційною і діяльнісною характеристикою (хотіти, вміти, прагнути, вміти реалізувати) особистості.

Тому в нашому розумінні, самостійність – це інтегрована якість особистості, яка розвивається поступово, протягом усього життя, збагачуючи свій зміст, форму, динамічні властивості, функції якої є мобілізація вмінь, навичок людини, засобів, ресурсів для реалізації особистих потреб; передбачає формування таких вмінь як: самоорганізація, самоконтроль, самоаналіз, творчі; якості особистості. Зауважимо, що у дошкільному віці самостійна діяльність дитини виникає за ініціативою дитини, але реалізується за участі (опосередкованої або безпосередньої) дорослого.

Виховання самостійності є органічною частиною загального процесу виховання, який можна відобразити в такій моделі (рис. 1).

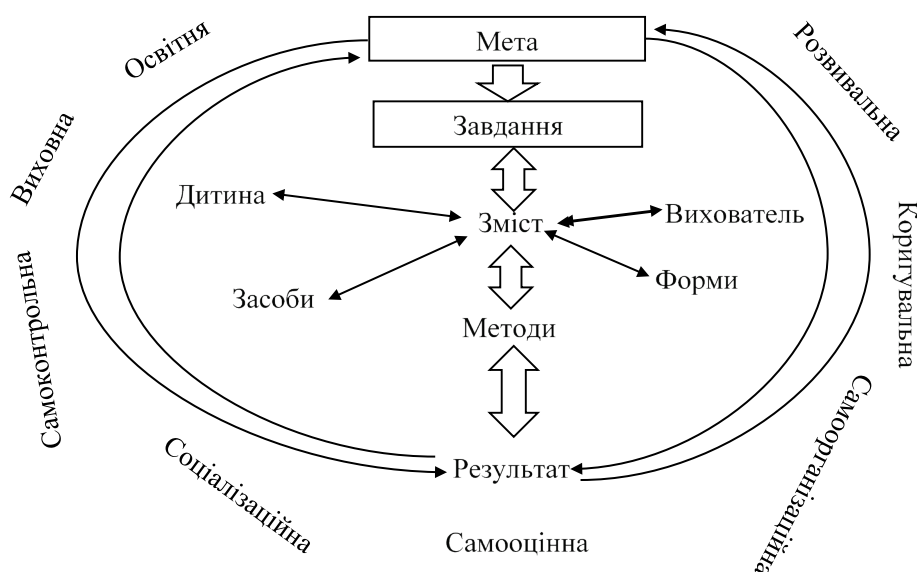

Рис. 1. Зміст процесу виховання самостійності.

Отже, можна зробити висновок, що на зміст процесу виховання самостійності у дошкільному віці впливають такі чинники, як:

- мета виховного процесу, а саме: виховання самостійності;
- завдання, які конкретизують мету та враховують індивідуальні особливості дитини;
- вихователь, його педагогічна майстерність;
- форми, методи та засоби, які використовує у виховному процесі вихователь.

Мета виховання самостійності дітей дошкільного віку, конкретизується такими завданнями:

- формування знань про навколишній світ та способи діяльності;
- формування вмінь і навичок самостійної діяльності, самоорганізації;
- формування позитивного ставлення до самостійної діяльності;
- виховання особистих якостей дошкільника, які необхідні під час реалізації самостійної діяльності;
- формування вмінь рефлексії.

Завдання виховання самостійності повинні реалізовуватись у всіх видах діяльності та на заняттях у закладах дошкільної освіти систематично та урахуванням вікових особливостей дошкільників. Варто зауважити, що дані завдання потрібно реалізовувати не відокремлено, а у тісному взаємозв'язку.

За результатами аналізу наукової літератури [1; 4; 5; 6; 11; 12; 14] та під час констатувального зрізу, було конкретизовано функції самостійності.

Освітня функція передбачає формування знань про навколишній світ, про способи пізнавальної та практичної діяльності та сформовані вміння та навички. В ході виконання дій без допомоги дорослого дошкільник самостійно вивчає способи реалізації діяльності. На нашу думку, самостійність – це фундамент для розвитку когнітивних умінь дитини. В ході виконання завдання дошкільник:

- сприймає завдання, поставлене перед ним;
- осмислює та аналізує та шляхи його реалізації;
- складає алгоритм (план);
- формує вміння та навички в ході виконання дії.

Розвивальна функція забезпечує:

• розвиток психічних процесів (пізнавальні та сенсорні вміння). Виконуючи дію самостійно дитина уважно слухає завдання або, при потребі, інструкції дорослого; аналізує предмети з якими вона буде працювати в ході виконання, обдумує їх вибір; працюючи обраними засобами у дитини розвиваються моторика рук (дрібна, загальна та тонка);

- формування вмінь і навичок;
- розвиток творчих здібностей та креативності.

Виховна функція передбачає формування таких рис характеру як: наполегливість, ініціативність, позитивне сприйняття критики й прийняття її, сила волі, терплячість, організованість тощо.

Коригувальна – передбачає аналіз рівня сформованості вмінь, їх корекцію. Виконуючи самостійну діяльність, старший дошкільник може самостійно аналізувати власні дії, розуміти свої помилки, які уповільнили або унеможливили реалізації завдання та усувати їх.

Соціалізаційна спрямована на виконання завдання проходять під опосередкованим керівництвом (наглядом) дорослого або за його інструкціями. Так дитина вчиться:

- будувати діалог;
- чітко ставити питання;
- дослухатись до порад;
- не боятись попросити про допомогу.

Самоконтрольна передбачає під час виконання пізнавальних завдань аналізувати кожну свою дію, чи є вона правильною, контролювати власні емоції, не допускати прояву негативних почуттів, які можуть вплинути на результат діяльності, а також аналізувати результат виконаної діяльності.

Самоконтрольна та самооцінна функція нерозривно пов'язані між собою. Дитина повинна вміти:

- обирати завдання для неї посильне ;
- оцінювати власні дії та коригувати їх при потребі;
- прагнути до вдосконалення своїх умінь і навичок;
- адекватно сприймати критику.

Самоорганізаційна функція. Згідно з дослідженнями Н. Воробйової, Л. Барсукової, самостійна діяльність – це засіб формування у дітей методів самоорганізації [15, с. 138]. Так, в ході виконання самостійної діяльності дошкільник:

- організовує діяльність з урахуванням власних потреб та цілей (цілеспрямована діяльність);
- аналізує ситуацію, в якій реалізовується завдання, при потребі корегує дії;

- планує, складає алгоритм виконання діяльності, обирає методи та засоби реалізації.

Таким чином, під час виконання самостійної діяльності реалізуються такі функції як: освітня, розвивальна, виховна, коригувальна, соціалізаційна, самоконтрольна, самооцінна та самоорганізаційна. Формуються такі вміння, навички: аналізу, узагальнення, планування своїх дій, пізнавальні, сенсорні, творчі вміння, креативність, комунікативні, самоаналіз. Виховуються такі якості особистості як: сила волі, терплячість, наполегливість, ініціативність тощо.

В ході проведеного нами дослідження виявлено, що основною умовою для ефективного виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку є інтеграція видів дитячої діяльності, яка реалізується педагогами та дітьми в конкретному предметно-розвивальному середовищі. Наголошуємо, що педагог може лише словесно підтримувати дитину. Зважаючи на особливості дошкільника цілісного сприйняття навколишньої дійсності, доцільно організовувати виховання самостійності на основі інтеграції видів діяльності. Кожен з видів діяльності впливає на розвиток особистості дитини. Так, наприклад, гра формує: ініціативність, активність, силу волі, аналіз дій, самоорганізацію; художня діяльність розвиває креативність, посидючість, уяву, увагу, вміння планувати, самоорганізовувати діяльність; трудова діяльність: вміння планувати, досягати цілей, самоаналіз, самоконтроль тощо. Тільки за умови поєднання видів діяльності та систематичній реалізації цього підходу можна досягти результативності виховного процесу.

Важливою умовою для інтеграції видів діяльності є пошук точок об'єднання. Інтеграція видів дитячої діяльності можлива, як в середині груп подібних видів діяльності (наприклад, види ігрової діяльності), так і між видами, які відрізняються за суттю та напрямком, але об'єднує їх один елемент (наприклад, мета: виховання самостійних умінь).

Виділяють такі види інтеграції дитячої діяльності [1, с. 98]:

I. Інтеграція двох видів діяльності одночасно.

Наприклад, ігрова та трудова діяльність чи образотворча та музична діяльність.

II. Діяльності, які змінюють одна в одну в ході реалізації, проте мають спільну мету.

Не стабільність психологічних процесів дитини спонукає дитину змінювати види дитячої діяльності, для того, щоб досягти поставленої мети. Наприклад, для того, щоб доглядати за квіткою, дитина спершу дізнається про умови догляду за нею (пізнавальна діяльність), потім фіксує зміни та аналізує правильність або хибність своїх дій, фіксує їх (образотворча та пізнавальна діяльності), доглядає за рослиною (трудова діяльність), розповідає іншим про особливості догляду за кімнатними рослинами (комунікативна діяльність).

III. Інтеграція на основі компонентів структури видів дитячої діяльності: мотивація, зміст, методи та засоби реалізації діяльності.

Використання цих видів інтеграції видів дитячої діяльності дає змогу урізноманітнити процес виховання, покращити результативність процесу формування самостійних умінь з урахуванням психологічних та фізіологічних особливостей дошкільника.

Таким чином, самостійність – це динамічна якість особистості, високий рівень якої характеризується наявною мотивацією до виконання дій самостійно, такими сформованими вміннями як: самоконтроль на кожному етапі реалізації; постановка цілей, їх досягнення; запам'ятовування кінцевого результату; виконання дій в різних степенях важкості без допомоги дорослого (інколи, опосередкованої); зіставлення початкової мети та кінцевого результату.

Структурними компонентами виховання самостійності є: мета, завдання, які конкретизують її; дитина, вихователь, засоби і форми, які впливають на зміст виховання; методи; функції. Всі ці компоненти є взаємозалежними.

Література

1. Атарова А. Н. Развитие самостоятельности старших дошкольников на основе интеграции детских видов деятельности / Анна Атарова // Педагогическое образование в России. – 2017. – №1. – С. 96-102.
2. Беленька Г. В. Самостійність формується в праці. / Ганна Беленька // Палітра педагога. – 2014. – №4. – С. 3-5.
3. Ведмеденко Д. Від інтересу до працьовитості. / Дарія Ведмеденко // Дошкільне виховання. – 2008. – №4. – С. 12-14.
4. Демидова Ю. О. Формування першооснов пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00. 08 / Демидова Юлія Олексіївна. – Маріуполь, 2007. – 193с.
5. Демирова Л. Педагогические условия формирования самостоятельности у детей младшего школьного возраста. / Л. Демирова, П. Магомедова, Б. Алибутаева // Психолого-педагогические науки. – 2016. – №3. – С.33-38.
6. Дичківська І. Розвивальна роль Монтессорі-матеріалу /І. Дичківська // Дошкільне виховання. – 1998. – № 4. – С. 20-21.
7. Кудрявцев В.Т. Развитие детства и развивающее образование: культурно- исторический подход. / В. Т. Кудрявцев // Журнал прикладной психологии. – 1999. – № 2. – С. 34.

8. Левківський М. В., Пащенко Д.І. Історія педагогіки: підручник / М. В. Левківський, Пащенко Д.І. – Київ : Центр учбової літератури, 2016. – 380с.
9. Савченко М. В. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Савченко М. В. – ДВНЗ «Донбас. Держ. Пед. ун.-т». Слов'янськ, 2014.– 243 с.
10. Савченко М.В. Морально-ціннісний компонент самостійності як базової якості особистості дитини дошкільного віку / М. В. Савченко // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. 4: Психологія розвитку дошкільника. – Випуск 10. – 2014. – С.197-208.
11. Сисоєва С.О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навч. посібник. / Сисоєва С.О., І. В. Соколова. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 308 с.
12. Улюксаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: підручник. / І. Г. Улюксаєва. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. – 424 с.
13. Ушинський К. Д. Человек, как предмет воспитания: опыт пед. антропол. В 16 т. Том 3. / К. Д. Ушинський. – Москва: Фаир-Прес, 2004. – 239 с.
14. Федак Е. И. Анализ проблемы самостоятельности личности в истории педагогической мысли. / Е. И. Федак, А. В. Деникин, И. В. Юдин // Таврический научный обозреватель. – 2015. – №4. – С. 71-75.
15. Чимичева Р.М. Ценностно-смысловое развитие дошкольников. / Р. М. Чимичева // Детский сад от А до Я. – 2004. – № 6. – С. 43-47.
16. Черник В.Э. Исследования структурных компонентов самоорганизации старших дошкольников / В. Э. Черник, А. С. Гаврилова // Дискуссия. – 2006. – №7. – С.136-142.

References

1. Atarova A. N. Razvitie samostoyatel'nosti starshih doshkolnikov na osnove itegracii detskih vidov deyatel'nosti / Anna Atarova // Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii. – 2017. – №1. – S. 96-102.
2. Bieliienka H. V. Samostiinist formuietsia v pratsi. / Hanna Bieliienka // Palitra pedahoha. – 2014. – #4. – S. 3-5.
3. Vedmedenko D. Vid interesu do pratsovytosti. / Dariia Vedmedenko // Doshkilne vykhovannia. – 2008. – #4. – S. 12-14.
4. Demydova Yu. O. Formuvannia pershoosnov piznavalnoi samostiinosti starshykh doshkilnykiv u konstruktivnii diialnosti : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00. 08 / Demydova Yuliia Oleksiivna. – Mariupol, 2007. – 193s.
4. Demidova Yuliya Oleksiyivna. Formuvannia pershoosnov piznavalnoi samostiinosti starshih doshkilnykiv u konstruktivnii diialnosti : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00. 08 / Demidova Yuliya Oleksiyivna. – Mariupol, 2007. – 193s.
5. Demirova L. Pedagogicheskie usloviya formirovaniya samostoyatel'nosti u detej sladshogo shkol'nogo vozrasta. / L. Demirova, P. Magomedova, B. Alibutaeva // Psihogo-pedagogicheskie nauki. – 2016. – №3. – S.33-38.
6. Dychkivska I. Rozvyvalna rol Montessori-materialu /I. Dychkivska // Doshkilne vykhovannia. – 1998. – # 4. – S. 20-21.
7. Kudryavcev V.T. Razvitoe detstvo i razvivashee obrazovanie: kulturno- istoricheskij podhod. / V. T. Kudryavcev // Zhurnal prikladnoj psihologii. – 1999. – № 2. – S. 34.
8. Levkivskiy M. V., Pashchenko D.I. Istoriia pedahohiky: pidruchnyk / M. V. Levkivskiy, Pashchenko D.I. – Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2016. – 380s.
9. Savchenko M. V. Vykhovannia samostiinosti u ditei starshoho doshkil'nogo viku v i'rovii diialnosti : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Savchenko M. V. – DVNZ «Donbas. Derzh. Ped. un.-t». Sloviansk, 2014.– 243 s.
10. Savchenko M.V. Moralno-tsinnisnyi komponent samostiinosti yak bazovoi yakosti osobystosti dytyny doshkil'nogo viku / M. V. Savchenko // Aktualni problemy psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. T. 4: Psykholohiia rozvytok doshkilnyka. – Vypusk 10. – 2014. – S.197-208.
11. Sysoieva S.O. Narisy z istorii rozvytku pedahohichnoi dumky : navch. posibnyk. / Sysoieva S.O., I. V. Sokolova. – Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2003. – 308 s.
12. Uliuksaieva I.H. Istoriia doshkilnoi pedahohiky: pidruchnyk. / I. H. Uliuksaieva. – Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo», 2016. – 424 s.
13. Ushinskij K. D. Chelovek, kak predmet vospitaniya: opyt ped. antropol. V 16 t. Tom 3. / K. D. Ushinskij. – Moskva: Fair-Pres, 2004. – 239 s.
14. Fedak E. I. Analiz problemy samostoyatel'nosti lichnosti v istorii pedagogicheskoy mysli. / E. I. Fedak, A. V. Denikin, I. V. Yudin // Tavricheskij nauchnyy obozrevatel. – 2015. – №4. – S. 71-75.
15. Chimicheva R.M. Cennostno-smyslovoe razvitie doshkolnikov. / R. M. Chimicheva // Detskij sad ot A do Ya. – 2004. – № 6. – S. 43-47.
16. Chernik V.E. Issledovaniia strukturnykh komponentov samoorganizacii starshih doshkolnikov / V. E. Chernik, A. S. Gavrilova // Diskussiia. – 2006. – №7. – S.136-142.